

**MOŽNOST VELMI RYCHLÉHO
SEMIKVANTITATIVNÍHO ODHADU
VYSOKÉ KONTAMINACE VODY A ŽIVOTNÍHO
PROSTŘEDÍ ALFA-RADIONUKLIDY**

– MĚŘENÍ IN SITU

Jiří Hůlka, Irena Malátová
Státní ústav radiační ochrany
Praha

Předpokládané scénáře pro potřebu rychlých metod α/β

pracoviště s α/β nuklidy (po nějaké mimořádné události) - inventář radionuklidů zpravidla dobře zdokumentován, tj. je známo nuklid a pracovní proces)

použití „dirty bomb“ (zde se ovšem očekával spíše psychologický efekt než skutečné významné ozáření)

havárie JEZ (α/β -spíše doplňková informace, dojde k dominantnímu uvolnění dobře stanovitelných radionuklidů emitujících gama a ty budou dominantní z hlediska expozice osob)

Událost (Po-210, Litviněňko)

celkem nečekaně ukázala, že:

- mohou být použity neobvyklé zářiče (zvláště, když se do toho vloží patrně tajné služby),
- může dojít k akutnímu vnitřnímu ozáření (téměř čistým alfa nuklidem),
- který (např. Po-210) nemusí být zachytitelný jinak než detekcí alfa (tj. ne prostřednictvím gama) a to i při aktivitách způsobujících dávku na úrovni deterministických účinků

Např. Po-210 při aktivitě, která je akutně radiotoxická (100 MBq tj. 0,6 μ g ^{210}Po odpovídá dávce při ingesi řádově jednotky Gy), kvůli velmi slabému zastoupení gama linie 803 keV (10^{-5}), způsobí dávkový příkon gama v 1 m asi 0,14 nGy/h, v 10 cm asi 14 nGy/h, což je na běžném přírodním pozadí 50-100 nGy/h prakticky neměřitelné.

Proto rychlé α/β .....pro měření in situ

Potřeba velmi rychlé screeningové metody pro měření in situ a vysoké aktivity (kBq/kg-MBq/kg)

Princip:

Využít monitory plošné kontaminace (např. velkoplošné plynové detektory, velkoplošné scintilační detektory apod., pro další úvahy použít měřič RADOS Microcont).

Tyto přístroje mohou posloužit k rychlému odhadu aktivity alfa (beta)

- *na površích*
- *v tenkých vrstvách materiálu s nízkou plošnou hmotností (filtry, nebo materiály v tenké vrstvě, a tím zprostředkovaně např. objemové aktivity ve vzduchu apod)*
- *přímo k odhadu hmotnostní aktivity z měření měrné aktivity povrchové vrstvy.*

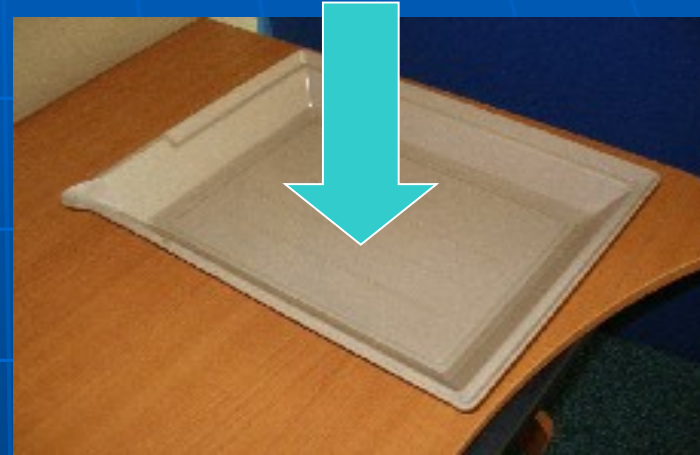
RADOS Microcont - popis

Sonda alfa: průtokový HGZ 190 (butan/propan),
Mylar folie 0,7mg/cm²

Nízké pozadí 0,01 imp/s (v alfa režimu)
det.účinnost 25%, det.plocha 185 cm²
zanedbatelná odezva na gama

RADOS Microcont – možné použití

Použití 1: pro měření celkové objemové aktivity alfa ve vzduchu

Sierra Misco
(cca 100 m³/h)

Použití 2:

pro odhad hmotnostní aktivity

na základě měření měrné aktivity v
povrchové vrstvě

za předpokladu, že aktivita je homogenně
rozdělena.

Teorie : dolet alfa částic

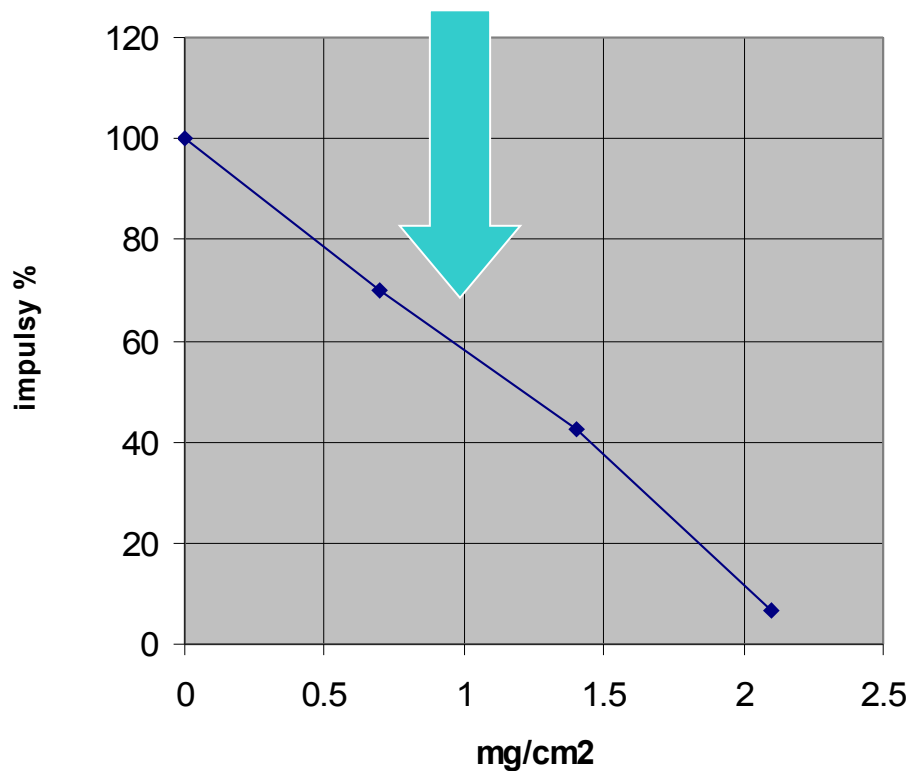
- $R(\text{cm}) = 0,32 \times E^{3/2} \text{ (MeV)}$
- Pro typické energie 4-6 MeV
...dolet ve vzduchu 2,5-5 cm
(v materiálu (tkáň, voda,... desítky mikronů))
- v běžných materiálech
efektivní tloušťka vzorku $\sim$ **1 mg/cm²**
tj.ze které lze kvůli šikmým průchodům detekovat alfa přibližně v 2π geometrii

Experiment :

plošný zdroj Pu-239

mikroténová folie 0,7mg/cm²

Relativní odezva měřiče plošné kontaminace alfa při
tloušťce stínící vrstvy PE (na plošném zdroji (Pu239))

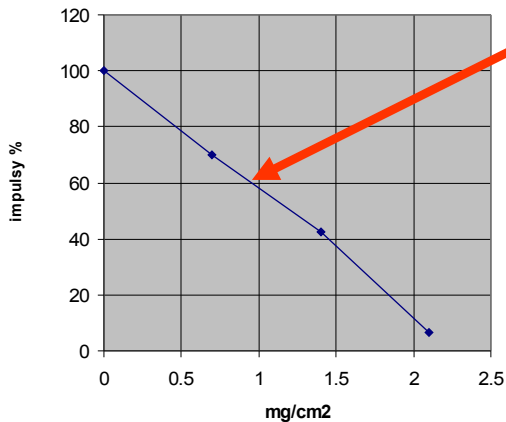
Měření vzorků materiálu (voda, biologické materiály, apod.)

$$I = Am \cdot \varepsilon \cdot S \cdot d \cdot tm$$

I ... počet impulsů za dobu měření t_m
 Am ... hmotnostní měrná aktivita ($Bq \cdot kg^{-1}$)
 d ... tloušťka vrstvy ($kg \cdot m^{-2}$)
(uvažujeme pro odhad $1 mg/cm^2$ ..ve vodě cca 10 mikronů)
 S ... detekční plocha ($0,0185 m^2$)
 E ... účinnost detekce ($0,25$)
 T_m ... doba měření

Relativní odezva měřiče plošné kontaminace alfa při tloušťce stínící vrstvy PE (na plošném zdroji (Pu^{239}))

Měrná aktivita a MDA

$$A_m = \frac{I}{d \cdot \varepsilon \cdot S \cdot t_m}$$

Minimálně detekovatelný počet impulsů

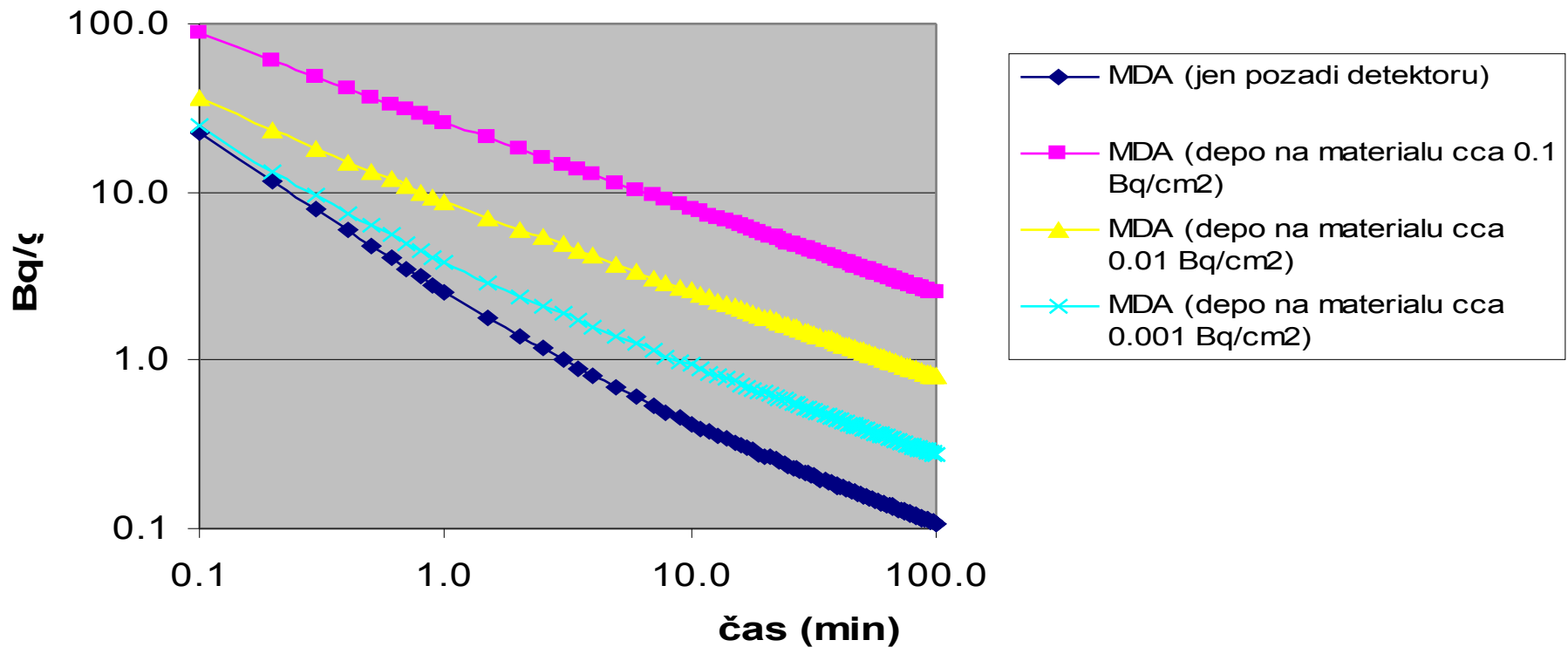
$$Ld = 2,86 + 4,78 \cdot \sqrt{b + 1,36}$$

kde b je počet impulsů v pozadí za dobu měření t_m ($b = 0,05 \cdot t_m$)

$$MDA_m = \frac{Ld}{d \cdot \varepsilon \cdot S \cdot t_m}$$

MDA

Hmotností měrná MDA - sumární alfa

Diskuse

Odhad sumární hmotnostní aktivity (z hlediska havarijních metod) komplikuje vliv několik faktorů

a) vlastní kontaminace vzorku přírodními radionuklidy

b) možná depozice produktů přeměny radonu z ovzduší na povrch vzorku

c) možná sorpce radionuklidu na stěnách nádoby u kapalin

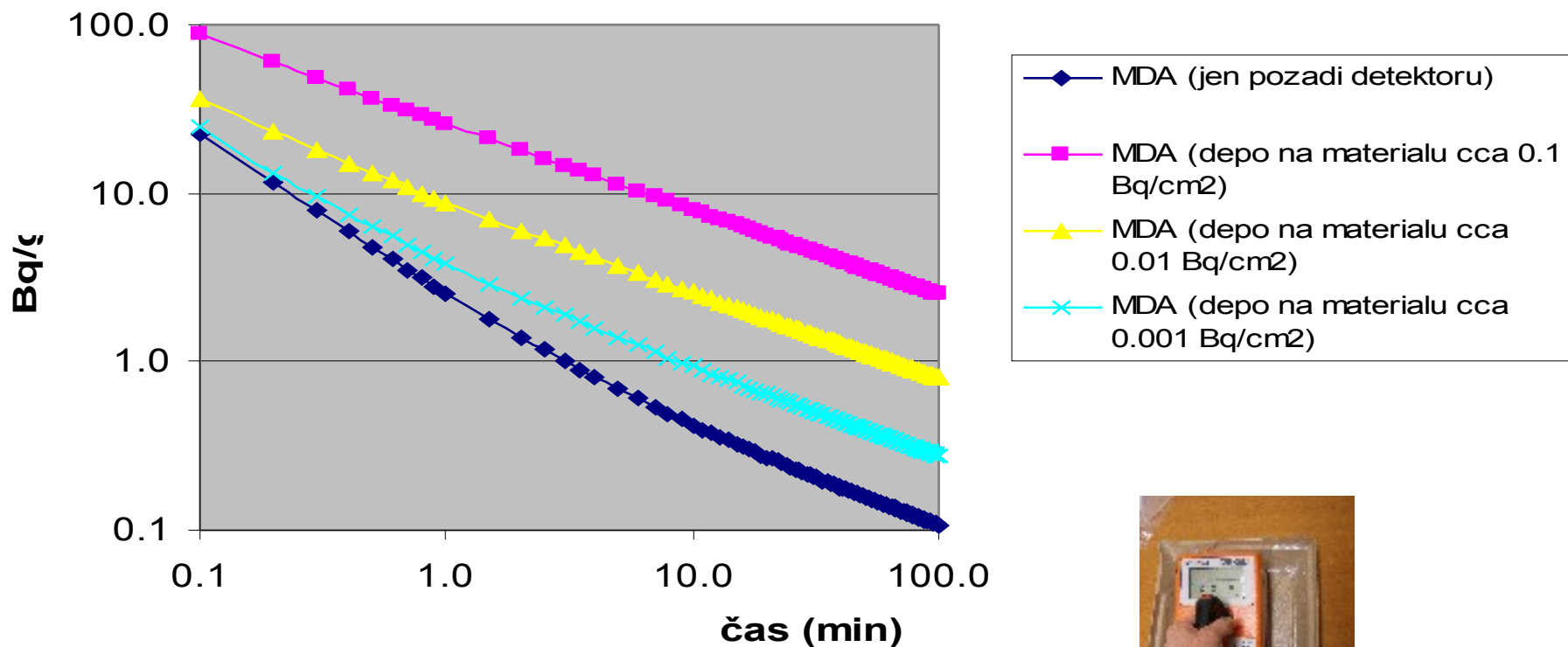
Případ (a) – vlastní kontaminace vzorku
- nepředstavuje zpravidla problém.

Běžné hmotnostní měrné aktivity přírodních radionuklidů ve vodách jsou zpravidla na úrovni mBq/l výjimečně Bq/l, a to je podstatně méně než MDA metody.

(výjimka radon a d.p.radonu u podzemní vody)

Případ (b) – depozice p.p.radonu může představovat problém zejména u povrchů, které jsou elektricky nabitě a přitahují krátkodobé produkty přeměny radonu.

Hmotností měrná MDA - sumární alfa

Poslední případ (c) – sorpce na stěnách

může vést naopak k falešně negativní interpretaci. U kapalin je možná sorpce na stěnách (dně) nádoby, ve které je nalit vzorek. Odhad, zda je sorpce významná lze provést změřením aktivity alfa povrchu nádoby před nalitím a po vylití vzorku.

Závěr:

Pokud se podaří eliminovat depo produktů přeměny Rn na povrch vzorku a zvolit vhodnou nádobu se zanedbatelnou sorpcí z roztoku, lze zhruba při minutovém měření vzorku bez jakékoliv úpravy stanovit měrné hmotnostní aktivity alfa na úrovni jednotek Bq/g tj. jednotek kBq/kg.

To je pro potřebu pilotního odhadu o tom, zda došlo k vysoké kontaminaci, která by vedla k ozáření na úrovni deterministických účinků, dostatečné.

Bez znalosti a rozboru deposice d.p.Rn metoda může vést k falešně pozitivnímu závěru (nahodnocení skutečné aktivity), naopak pokud bychom nevěnovali pozornost sorpci na dně a stěnách nádoby – k podhodnocení měrné aktivity ve vzorku.

Děkuji za pozornost